

СТРУКТУРА ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Постановка проблеми. У період трансформаційних перетворень в економіці підхід до інституціональних змін має принципове значення. Новітня економічна історія України характеризується руйнуванням старих інституціональних структур і формування нових – ринкових. Враховуючи особливості агропродовольчої сфери, найважливішим завданням при цьому є підвищення дієздатності регіонів та держави: забезпечення продовольчої безпеки, створення сприятливих інституціональних передумов для реалізації завдань інтеграції до світової агропродовольчої сфери; максимальна реалізація конкурентних переваг, формування ефективного конкурентного середовища тощо.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій. У галузі дослідження інституціональних змін економічна наука має значні досягнення. Відомими представниками сучасних інституціональних концепцій є А. Алчіан, Дж. Бьюкенен, Г. Беккер, Р. Коуз, Д. Норт, М. Олсон, Р. Познер, Г. Таллок, О. Уільямсон, Д. Ходжсон, Р. Фогель. Істотний внесок у розвиток інституціональної теорії вносять також сучасні російські й українські вчені: Р. Нуреев, А. Олійник, В. Геєць, В. Дементьев, М. Деркач, В. Мельник, О. Молодцов, В.О. Поворозник, В. Решетило та інші. У роботах цих авторів аналізуються особливості формування інститутів перехідних економік, необхідність радикальних інституціональних перетворень, викладені позиції з проблем становлення нової інституціональної архітекτονіки перехідних систем.

Формулювання завдання дослідження. Завданням нашого дослідження стало обґрунтування напрямів та структури інституційних змін та їх вплив на розвиток агропродовольчої сфери.

Виклад основного матеріалу. Основні проблеми інституціонального регулювання економіки України доцільно розділити на два блоки: проблеми, пов'язані з економіко-політичною ситуацією; проблеми, викликані особливостями взаємодії формальних і неформальних інститутів.

Проблеми регулювання, пов'язані з економіко-політичною ситуацією в Україні базуються на «провалах» держави, які обумовлені низкою обставин: обмеженістю інформації, яка необхідна для прийняття рішень владними органами зі створення адекватного сучасним вимогам ринку інституціонального середовища; недосконалістю демократичних інститутів (бюрократія на всіх рівнях управління проводить такі рішення, які гарантують отримання для неї економічної ренти за рахунок суспільства); неспроможністю держави передбачити та ефективно контролювати наслідки прийнятих нею рішень, тощо.

При проведенні державної економічної політики варто враховувати той факт, що в певних випадках дії держави, спрямовані на підвищення ефективності економічної системи, можуть, в остаточному підсумку, призводити до утворення неефективних, але стійких інститутів. Стабільність інституту визначається числом учасників, що діють у його рамках, ступенем взаємозалежності між учасниками, взаємозв'язком з іншими інститутами. Усталена практика здійснення трансакцій робить інститут здатним до самопідтримки, при цьому інститут не обов'язково є ефективним.

Формування сучасного інституціонального середовища національної економіки має створити сприятливий полігон для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, подальшої структуризації господарського комплексу, скорочення регіональної асиметрії соціально-економічного розвитку [1, с. 13]. Кінцевим результатом інституціональних перетворень та підключення регіонів до глобальних процесів має стати досягнення згоди між регіональними елітами щодо пріоритетів та перспектив регіонального та

загальнонаціонального розвитку, формування довіри з боку населення до інститутів держави, самоврядування, бізнесу та громадянського суспільства [2].

Разом з тим, інститути в довгостроковому аспекті мають тенденцію трансформуватися в більш досконалі. Однак, навіть коли більшість учасників усвідомлює необхідність трансформації інституту, старі інституціональні рамки можуть продовжувати існувати в силу перерахованих факторів стабільності інститутів і усвідомленого блокування зацікавленими групами (які керуються рентними міркуваннями) інституціональних змін. У такому стані інституціональне середовище може перебувати досить тривалий час, однак демографічні, екологічні, політичні, та інші фактори вимагають усвідомленого втручання в процес інституціональних змін.

В загальному контексті доцільно визначати інституціональну економічну політику в агропродовольчій сфері – як комплекс науково обґрунтованих дій держави в області управління інституціональною системою господарства. Диспропорції інституціональної структури, дисфункції окремих інститутів і збої механізмів їх функціонування аномальні процеси і «пастки», що формуються, в інституціональних стосунках економічних агентів створюють підґрунтя для подальшого теоретичного осмислення і вироблення практичних рекомендацій. Вплив інституціональних змін на економічні практики та господарську діяльність агропродовольчої сфери представлено нами на рис.1.

Рис.1. Вплив інституціональних змін на економічні практики та господарську діяльність агропродовольчої сфери

Разом з прямими, в даній моделі виникають і зворотні зв'язки. Так, об'єктивні тенденції інституціонального розвитку господарської системи формують потребу держави в науковому обґрунтуванні законодавчих дій і практичних рішень. У свою черга, інституціональні економісти у своїх науково-популярних роботах здійснюють функцію дії на масову свідомість економічних агентів, а також виконують прикладні дослідження за замовленням приватних фірм, впроваджуючи тим самим ідеї інституціоналізму в реальну практику господарської діяльності.

Передусім, усе більш очевидними стають теоретична актуальність і народногосподарська роль проблеми подолання неефективних, але стійких інституціональних механізмів, діючих у вітчизняній господарській системі.

Функціонування агропродовольчої сфери як системи супроводжується постійними впливами як зсередини, так і ззовні. Якщо раніше застосування методів екстраполяції і моделювання давало можливість передбачати певні кризові ситуації, а також прогнозувати поведінку системи при зміні параметрів, враховуючи минулий досвід, тобто спостерігалася жорстка детермінована, то нині синергетика дозволяє пояснювати ті процеси, які раніше вважалися випадковими, тобто такими, які не підлягають концептуалізації. Відповідно до основних положень синергетики, функціонування агропродовольчої сфери визначається флуктуаціями, які важко передбачити, але вони є іманентними системі. При флуктуаціях відбувається спонтанне утворення нових

структур, тобто здійснюється самоорганізація. Одним з центральних моментів синергетики є багатоальтернативність наступного розвитку системи в точках біфуркації, тобто в місцях, в яких функціонування системи відбувається в умовах неочевидності. Таким чином, агропродовольча сфера може мати декілька шляхів розвитку, що актуалізує проблему здійснення цільового управління для вибору системою потрібної альтернативи. У даному контексті важливим є усвідомлення можливостей застосування управління з метою активізації власних тенденцій системи до розвитку, її виведення на конструктивний шлях розвитку [3, с.25].

До основних напрямів формування нових елементів інституціональної системи агропродовольчої сфери відносяться:

- а) міжсистемне перенесення інституцій і інститутів («трансплантація», імпорт, імітація, трансфер, інтервенція та ін.);
- б) внутрішньо системні інституціональні інновації («вирощування інститутів»), у тому числі:
 - реставрація раніше діючих інститутів;
 - санація, модернізація, модифікація і рекомбінація елементів інституціональної системи, що склалися;
 - виявлення/проектування і культивування нових інституціональних зразків.

На наш погляд, теоретичне обґрунтування способів і технологій цілеспрямованого формування ефективних економічних інституцій, інститутів і їх комплексів найперспективніше на основі синтезу різноманітних підходів з перспективою формування загальної теорії інституціональних змін на базі інституціональної теорії економічних реформ. У її предметних рамках мають бути системно враховані переваги і недоліки імпорту, імітації, трансферу, інтервенції, реставрації, санації, модернізації, модифікації і рекомбінації і інших способів керованого інститутогенеза.

Інституціональні зміни в економіці з'являються складним інституціональним процесом, пов'язаним з відстоюванням агентами наявного статусу і досягненням вигіднішого, пошуком ренти, лобюванням вигідних норм і правил, створенням «пов'язаних груп» і коаліцій і т. п. Для одних категорій залучених в цей процес суб'єктів змінювані інституції, інститути, процедури і правила виступають у більшій мірі обмеженнями їх діяльності, а для інших - надають широкі можливості витягання прибутку і зміцнення конкурентних переваг.

Висновки. В цілому, дискусійний характер більшості питань, що відносяться до теорій інституціональних реформ і змін, відбиває еволюційно зростаючу складність досліджуваного нами об'єкту. Перспективи даного практично орієнтованого напрямку інституціональної економіки є дуже значними у зв'язку з низьким потенціалом формування в цій області стримуючих науковий прогрес дослідницьких конвенцій, оскільки нові концепції досить швидко проходять верифікацію практикою інституціональної еволюції української економіки. Тому розробка методології і методики зміни тих, що склалися і впровадження нових ефективних інституцій, інститутів, статусів, органів, норм, правил і процедур в господарську систему є одним з магістральних напрямів подальшого розвитку агропродовольчої сфери національної економіки.

Анотація

Обґрунтовано основні напрями та структури інституційних змін в національній економіці. Досліджено їх вплив на розвиток агропродовольчої сфери. Узагальнено основні проблеми інституціонального регулювання національної аграрної політики. Наведено теоретичне обґрунтування способів і технологій цілеспрямованого формування ефективних економічних інституцій.

Ключові слова: інституції, агропродовольча сфера, інституціональні зміни, державна політика.

Аннотация

Обоснованы основные направления и структуры институциональных изменений в национальной экономике. Исследовано их влияние на развитие агропродовольственной сферы. Обобщены основные проблемы институционального регулирования национальной аграрной политики. Приведено теоретическое обоснование способов и технологий целеустремленного формирования эффективных экономических институций.

Ключевые слова: институции, агропродовольственная сфера, институциональные изменения, государственная политика.

Summary

The basic directions and structures of institutional changes in a national economy. Their influence is investigational on development of агропродовольчої sphere. The basic problems of the institutional adjusting of national agrarian policy are generalized. A theoretical ground over of methods and technologies of the purposeful forming of effective economic institutes is brought.

Keywords: institutes, agrofood sphere, institutional changes, public policy.

Список використаних джерел.

1. Трансформація інституціонального механізму природокористування в умовах глобалізації: екологічні імперативи та системи суперечності : монографія / Герасимчук З. В., Вахович І. М., Голян В. А., Олексюк А. О. – Луцьк : Надстир'я, 2006. – 288 с.
2. Молодцов, О. Інституціональні передумови переходу від асиметричних до симетричних політичних сітей (неоінституціональний підхід) [Електронний ресурс]. – Режимдоступу: <http://www.municipal.gov.ua/data/loads/statta_molodts_istityc_peredymovi.doc>.
3. Скидан О. Институционально-синергетическая модель организационно-экономического механизма формирования аграрной политики Украины / О.Скидан // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. 2010. Nr. 21 (2). Research papers. – 21-28p.